

**ДО БІОГРАФІЇ МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА
ДРАГОМАНОВА (1841–1895): ЗА АРХІВАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Архівний матеріал, присвячений М. Драгоманову, в якому зі збереженням дореволюційної української орфографії простежується життєвий і творчий шлях історика – дядька Лесі Українки.

Ключові слова: М. Драгоманов, культура, політика, історія, закордон.

Сказати, що постать Михайла Петровича Драгоманова в українській культурі, історії, літературі, педагогіці, політиці явище непересічне – замало. Історик, публіцист, літературознавець, фольклорист, економіст, філософ, громадський діяч, брат Олени Пчілки і дядько Лесі Українки. Йому ми завдячуємо за вагомий науковий доробок, зокрема, за цікаві й неординарні виступи в царині давньої української літератури, за аналіз 6-томної “Історії літератури руской” (1887–1894) Омеляна Огоновського (народився 3.08.1833, с. Григорів, Стрийського пов. – помер 28 жовтня 1894, м. Львів). Омелян Огоновський був головою “Просвіти” у Львові (1877–1894), професор Львівського університету (з 1888), перекладач “Слова о полку Ігоревім” та приміток до нього.

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського в особовому фонді Михайла Петровича Драгоманова (1841–1895) під № 172 знаходяться документи за його підписом: Ф. 172. – № 40: «Наукова вартість “Історії літератури руской” проф. Ом. Огоновського» (*Лист у ред. “Діло”*)/[Машиноп. копія з ж-лу “Народ” 1895 р. № 17. – С. 272 – 274] ; Ф. 172. – № 36: “Дотепи пр[офесора] О. Огоновського” [Машиноп. копія з ж-лу “Народ” 1894 р.]; Ф. 172. – № 27: “Непорозуміння між проф. Ом. Огоновським і его наукою” [Машинописна копія з ж[урналу] “Жите і слово”. – Т. 1. – С. 478–

481. – 1894 р.]. Ці три документи ми включили до анналів студій над давньою українською літературою.

У цих же фондах бібліотеки ми знайшли пропонований нижче матеріал “**Михайло Петрович Драгоманов**”: [стаття], яка знаходиться в академічному – Х-му фонді. Документ – анонімний.

НБУВ. Інститут рукопису, ф. Х, № 5109.

Михайло Петрович Драгоманов [Стаття]. [28/1. – 1916 р.].

(Фіолетове чорнило, скоропис).

В 1841 році, в невеличкому місті на Полтавщині, Гадячу, народився велетень української думки, великий працюючий на полі загальнолюдської науки й культури, апостол української нації М. П. Драгоманів. Батьки його походили з дрібної повітової шляхти, колишньої козацької старшини. Родина була досить інтелігентна і перша вплива сприяли серйозному студіюванню як науковому, так і свого роду політичному. Як висловлюється Др[агоман]ов в своїй автобіографії, ця “свого рода політика” зводилась до праці серед народу, допомоги селянам в боротьбі з урядом, з панами. І атмосфера “сумішки якобінства з демократичним цезарізмом” зробила своє діло. Демократизм ніколи не кидав М. П. Першу освіту М. П. здобув в повітській школі – за сей час мало маємо відомостей. Далі вступив в Полтавську гімназію. І знов пощастило Др[агоман]ову здібатись з людьми, що допомогли йому, показали перші шляхи і дали йому змогу вступити в університет з певним світоглядом, з уміньям орієнтуватись в житті, йому, ще такому молодому, бо Др[агоман]ів вступив до ун[іверсите]ту, коли йому минуло лише 18 р. До гімназійних часів належить початок знайомства з класичною літературою, з натуралізмом – і се мало досить велику вагу, бо “реалізм” новий в той час для рос[ійського] загалу, особливо для молодіжи, для Др[агоман]ова був річчю вже відомою, і до того зовсім не виключаючою гуманізму. Нарешті, в гімназії ж таки він ознайомився з історією, і не лише з нею. Талановитий його вчитель [Стронін] частенько торкався питань національного, соціального, допомагав своїм молодшим учням розуміти зміст історичних подій. Читав Др[агоман]ов дуже і дуже багато.

Починаючи з історії государства Російського і кінчаючи працями *Шлоссера* (1), *Маколі* (2), *Прескоте* (3) і *Гізо* (4) він перечитав ще в гімназії. В той же час він редагував невеличку рукописну часопис, в котрій торкались соціальних питань, багато звертали увагу на становище селян. Але от Др[агоман]ов кінчає гімназію і в 59 році вступає до Київського університету. Тут знов паралельно з науковими студіями йде в нього практична праця – молодий студент приймає діяльну участь в недільних школах, тільки що заснованих в Києві. Коли ж їх було зачинено, Др[агоман]ов переходить в педагогічну школу, в котрій деякий час вільно було приймати участь студентству. Трохи згодом було зачинено і її. За цю педагогічну діяльність, котрій все життя віддавав Драгоманів є дуже цікава відомість з його власної біографії – власне за генезис, походження і початок її: “Многі із нас взялись до діла з ціл[л]ю політичної пропаганди, та побачили її неможливість серед дітей і її непрактичність навіть серед дорослих, та неграмотних – і усердно занялись педагогічною стороною справи”. Минули роки. Змінився ґрунт, на котрому працював М. П. – але і серед загартованих політичних бойців він назавжди залишив свій метод боротьби – учити, бути педагогом. Він надзвичайно цікаво веде боротьбу – для нього життя не арена, а школа. Противники – се люди, що лише не дійшли до певного степіня культурних здобутків. І він вживає всіх заходів, щоб освідомити свого противника, щоб підняти його до свого рівня і дати можливість самому переконатись в несправедливості минулих поглядів, залишених позицій. Завжди спокійний, він не губить рівноваги, коли на його очах гинуть одна за другою школи, наступає отставка *Пирогова* (5). Він дуже близький до життя, завжди відчуває гостро всі події, ніколи не буває байдужим, але також ніколи не втрачає невтомної енергії, під гнітом громадського й особистого нещастя; не знайдемо ми ніде у нього страшного слова зневір'я, котре було близьким і зрозумілим багатьом другим в той час. Його могутня постать від початку до кінця життя приваблює своєю силою, витривалістю. З приводу одставки Пиро[го]ва Др[агоман]овим була сказана дуже палка промова, в котрій він характеризував діяльність попечителя.

Ця промова звернула вперше увагу на Др[агоман]ова як університетської професури, так і загалу, і мала досить великі наслідки для нього. Зав'язались зв'язки з найбільш поступовою частиною професури, що дуже сприяло науковій праці молодого студента. Під керуван[н]ям *Шульгіна* (6). Особливо Др[агоман]ов багато працює переважно над історією Рима і завдяки його рекомендації раді ун[іверсите]та лишається як будучий кандидат на професора. Себто лишається на улюбленім ґрунті, серед рідної атмосфери, де він міг дати максимум того, чим був такий багатий. Правда, не Київському ун[іверси]тові належала честь мати такого вчителя, і власне з Києва, з рідної країни мусив емігрувати Др[агоман]ов на чужину, в Женеву, Львів, Відень, Софію і там, на чужій землі в численних працях на всіх європейських мовах працювати на користь рідного краю, працювати так, як він бажав, як повинен був бажати і як не міг працювати під важкою рукою російського уряду, в гнетучій атмосфері сучасного російського життя.

Вже на дисертації, що відбулась після одставки Шульгіна, відчувається досить вороже відношення до Др[агоман]ова. Проте рада Київського ун[іверсите]ту допустила М. П. в приват-доценти і доручила читати лекції. Важке під цей час матеріальне становище примусило Др[агоман]ова зайняти учительську посаду і крім цього ще добувати гроші газетною і журнальною працею. Він писав багато статей з приводу слов'янських справ, полемізував з московськими часописами, і, як він каже “розганяв туман”, що панував серед російського загалу щодо стану “Юго-Западного” краю. Справами польсько-українськими Др[агоман]ов цікавився ще студентом, хоч діяльної участі в студентських гуртках не приймав; поляки були занадто чужі і не відповідали колишнім ідеалам, котрі раніш з Лівобереж'я, здалека він змалював собі. На Правобережжі вони були зовсім і зовсім неподібні до того, чого сподівався Др[агоман]ов; “Кредит” космополитів” падав, коли з'ясовувалося їх роля і відношення до польського повстання, до утворення Польщі *od morza do morza*; українство... “у многому розділяв змагання і ідеї українських націоналістів”, але багато де вони, сі українці, здавались йому реакційними, і не задовольняли вповні. Та й чи ж можна було

сподіватися, щоб українське життя могло задовольняти.

Проте в 70-х роках він знов підходить до українства і українців, власне, украй неофілів. Цікавить його пригноблене педагогічне питання. Ще перед польським повстанням він редагував в українській громаді популярні книжки для народу. Тепер чернігівці пропонують Др[агоманову] писати за шкільну працю на Україні, щоб підтримати молоде чернігівське земство. Ся праця була початком кінця для праці Др[агоманова] в межах Росії. Наслідками її були в недалекому майбутньому напівпримусово, напів з власної волі еміграція Др[агоманова] за кордон. Українська школа з рідною мовою, се болюче і трагічне питання нашого минулого, сучасного й майбутнього життя, правдиві й щирі слова в оборону сеї школи і почали той довгий ланцюг обвинувачень в сепаратизмі, відділенні України від Росії, спілки її з Польщею, що врешті привів до пропозиції Ол[ександра] Ш залишити працю в Київському ун[іверсите]ті. Пропонована попечителем К[иївського] округу кн[язем] Шахматовим книжка з церковнослов'янською та великоруською мовою для нижчих (?) шкіл на Україні викликала критику Др[агоманова], наслідком чого був донос Шахматова міністру просвіти (Толстому) і непідтверджений, правда тимчасово, вибір в штатні доценти ун[іверсите]ту.

Після цього інциденту Др[агоманов] рішуче вступив на укр[аїнський] національний шлях, з котрого не звернув до своєї смерті. “Впрочім, каже Др[агоманов], коло того часу повстали й інші питки, що прив'язали мене до українського руху”.

“Студії багатой і прекрасной народной словесности, а особливо поетичних пісень, що показують поетичну історію українського народу, розказану ним самим, заставили мене кріпко полюбити той народ і пережити усіма силами душі усі частности української справи у Росії та Австро-Венгрії“. Се був імпульс, що заставив Др[агоманова] полюбити свій нарід, се була та питка, що прив'язала його до українського руху. А що це лише через поетичну історію та прекрасну словесність любив Україну Др[агоманов] і був так міцно зв'язаний з українським рухом, се побачимо ми в других рефератах, що будуть присвячені студ[і]юванню творів Др[агоманова] і його діяльності. Багато

думав Др[агоmano]в над загально-слов'янськими питаннями і приходив до думки про конечність широкої постановки федерально-демократичної справи в усій Восточній Європі". Драгоманов їде за кордон. Там він ближче "на власні очі" знайомиться з європейським соціалізмом.

За кордоном він багато працював у Флоренції, Гендельберзі. До того ж часу належить досить велика кількість його праць, напр[иклад], "Восточная политика Германии и обрусение", де він весь час затримується над питаннями російської політики.

Торкаючись відродження Литви, Білої Русі, України і відношення до нього російського уряду, та російської поступової інтелігенції, він приходить до виводу: "замість політики централізації та обрусення в усій західній половині Росії примітніша політика самоуправи країн і націоналістів, основана на демократичному принципі". В Відні Др[агоmano]в знайомиться з галичанами українцями, і приймає участь в журнальній пресі, у часописах різних напрямків, і відразу вливає живу течію в український рух. З ним полемізують, закидають йому в русофільстві, спочатку навіть молодь вороже ставиться до нього. Але з звичайною послідовністю спокійно відповідає Др[агоmano]в на численні закиди своїх противників, а часом і особистих ворогів, все ближче і ближче входить в українське галицьке життя і потроху, може навіть несвідомо для самих галичан, стає потрібний їх життю як сонце, як вільне повітря. Нема галузі, де б не працював Др[агоmano]в; нема питання, котрого він не торкнувся. Недаремно М. П. його київські приятелі, що під час його життя в Києві звали "Михайлом Галицьким". Після першого ж знайомства з Галичиною він був міцно зв'язаний з її життям, хоч як воно його не задовольняло, хоч якими хибними були шляхи, котрими йшло тоді громадянство. Др[агоmano]ва дуже вразило неуцтво галичан і повна несвідомість російської літератури. Так звана "стара" партія, з її прихильністю до Росії, сама що найменше знала російську літературу, а москвофільська часопис "Друг", що видавалася у Львові, друковалась якоюсь страшною штучно-утвореною мовою, так же мало подібною до російської, як і до української, а ще менше зрозумілою не тільки

для загалу, а, здається, навіть і для самих її співробітників. При допомозі Др[агоманова], і, власне, з його ініціативи була закладена російська бібліотека в Відні при Товаристві “Січ”, що складалася з зразкової російської літератури. Скільки на це поклав праці невтомний М. П., оскільки повинні були бути вдячними йому українці, видно з його листування, де в численних містах згадуються всілякі справи за ці книжки. І сталася цікава річ – повз російську демократичну літературу прийшли галицькі москвофіли до свідомого українського націоналізму! Почалось студ[і]ювання народнього життя, його побуту, морального та економічного, почалась праця, що трохи згодом за допомогою знов того ж таки Др[агоманова] вилилась в певну діяльність партії з політичним програмом, власне, партії українських радикалів. “Плохий той українець, що не став радикалом, і плохий той радикал, що не став українцем”, – казав Др[агоманов] київській молоді, коли повернувся з-за кордону. Деякий час він лишався там, широко проводячи в рефератах, дебатах, розмовах, а, головне, в університетських лекціях та стат[т]ях і наукових працях свої думки та політичні переконання. “Європеїзм, або космополітизм, котрий не відкидає частних національних варіацій загальних ідей і форм і є найкраща основа для українських автономних змагань – усяка наукова, як і політична діяльність мусить бути основана на інтернаціональному фундаменті”, – се власні слова Др[агоманова] після подорожу на Захід.

Повернувшись в Росію знов М. П. віддався науковій праці, і, стоючи трохи осторонь від життя політичного, він додає порівнявчий коментарій до “Исторических песней Малороссийского народа”, читає в географічному товаристві, в котрому приймав участь “Отголосокъ рыцарской поэзии въ малорусскихъ народныхъ песняхъ, песни и сказанія о кровосмешении” та другі. Але вже недовго довелось Др[агоманову] бути в Києві. Викликано знов на світ подію відставки Пирогова, промову на прощальному банкеті, приєднались доноси друзів російських і закордонних, котрих у Др[агоманова] було чимало; Др[агоманову] пропоновано подати в відставку, від чого він відмовився, бо не визнавав справедливості закинутих абсурдних обвинувачень; а після сього

справа посунулась так швидко, що коли М. П. повернувся після літніх вакацій (?) з Галичини, йому було заборонено вступ в усі південні університети, незабаром після чого, скінчивши видання деяких власних праць та повістей молодого галицького письменника Федьковича, Др[агоmano]в виїхав за кордон, звідки йому вже ніколи не судилося повернутися в рідний край, як і не довелося бачити здійснення своїх політичних ідеалів. В 1876 році М. П. переїхав в Женеву, звідки почав інформувати Європу в українському питанні. Цікаво навести того плану літературно-політичної праці, котру Др[агоmano]в дає в своїй автобіографії. По 1-[e]: “Дати як найбільше матеріалу для студій України і її народу, його культурних починків і змагань до волі й рівності”, і, по-2[e]: “як тим матеріалом, так і викладом західно-європейських ліберальних і соціально-демократичних ідей, помагати організації в українських землях у Росії й Австрії політичних кружків, котрі б взялися за визвіл народу культурний, політичний і соціальний”. Такі широкі межі закреслює Др[агоmano]в для своєї діяльності. 18 років стоїть він на коні галицького життя, 18 років лунає його голос в Європі. Українською, російською, польською, болгарською, італійською, французькою, німецькою, англійською мовами розповідає він за рідний край. Немає кутка, куди б не доходило його слово, хіба що до Росії. Але там занадто темні були часи, занадто важко дихалось. Проте навіть там співробітничав Др[агоmano]в в “Отеч[ественных] Зап[исках]”, “Вест[нике] Европы”...

Цікаво торкнутись відношення Др[агоmano]ва до Росії, її літератури і до її зв'язків з українським нац[іональним] рухом, питання, котре він розв'язує, даючи таку відповідь: “Треба ширити те добре, що єсть в російській літературі, та тільки при тому всьому треба зближати культурних людей до свого народу між іншим і мовою і розивати свою літературу на народньому ґрунті так, щоб в усякім разі ваш народ і навіть культурний чоловік як найменше мав потреби в літературі російській, тобто, щоб своя література вдовольняла його найчастіше”. Такий був хід еволюції думки Др[агоmano]ва з того часу, коли він, хоч і обстоював українську мову в повітовій школі, але лише як етап до уживання великоруської. Се було за студентські часи.

Варто зауважити один інцидент, правда може занадто відомий, котрий малює відношення Др[агоmano]ва до укр[аїнських], а разом з тим дуже яскраво характеризує відношення російських соціалістів до укр[аїнських]. Я розумію ту анекдотичну пригоду, про котру розповідає д. Дейч в своїх споминах за Др[агоmano]ва в книжці “Укр[аинской] жизни”. Се трапилось в Женеві на зібранні емігрантів, де *Павлик (7)* читав відчит за Галичину. Тут закинуто соціалістам російської України, що вони нічого не роблять для рідного краю. Як людина компетентна і поінформована, д. Дейч вступився за соціалістів, і разом з тим “од оборони перейшов до нападу”, як він сам каже на українців та їх працю. Змалювавши поганий шарж, де в чому даючи навіть волю своїй фантазії, пан Дейч вважав доведеним з’ясування питання, і дуже здивувався, коли українці прислали заяву з проханням не вважати їх надалі членами товариства. Він з’ясував собі сей випадок “оскорбленим самолюбієм” та “чрезвычайною требовательностью и крайнею обидчивостью редактора “Громада”, себто М. П. Драгоманова.

Ця зустріч лишила прикре вражіння, сі спомини огидливо наклали свій штамп. Пізніше, в приватному листуванні Др[агоmano]ва ми бачимо такі рядки, відповідаючи М. Павликові на його жваве співчуття подіям 1-го мая [18] 91 р. в Галичині: “Я б радив Вам більше спокою з приводу таких пригод, – каже Др[агоmano]в. – Я сам, як Ви, багато потратив чорнила і пер[е]вів ради всяких федерацій, фратернізацій і т.д., поки не прийшов до виводу, що треба майже виключно зайнятись тим, щоб упорядкувати свій куток, звісно, ширючи в ньому думки і про фратернізацію, – а тоді “брати” самі придуть до нас стискувати нам руки, – а інакше вийде так, мовби то ми набиваємось на братство і всякі дурні нас же й одпихати будуть”. Остання листа, ідеал-космополітизм, федерація, шляхи до неї, самостійний і незалежний розвиток окремих націй. За час побуту в Женеві Др[агоmano]в надрукував багато своїх праць по фольклору, котрі він продовжував потім, і в Софії, де він був запроханий читати лекції в болгарському університеті. Одірваний 18 років від рідного ґрунту, Др[агоmano]в живе проте весь час його життям.

Продивлюючись його листи, бачиш, яка безмежна енергія була у цієї людини. В 1894 р. святкували у Львові ювілей 30-літньої праці М. П. Селяне, наукові та громадські діячі, молоде студентство, українці, поляки, чехи, французи, німці, росіяне – всі прилучили свій голос до українського свята. І за кілька років перед смертю Др[агоmano]ву довелось побачити наслідки своєї праці. Міцно тримав свій стяг Драгоманов, твердо йшов він своїм шляхом, ніде і ніколи не зрадив він своїм переконанням. Багато зробив він для України, і не даремно казав Павлик, що треба тільки кожному з нас зробити хоч соту частину того, що зробив М. П. – і кайдани з України спадуть самі собою. Ніколи не чуємо скарг Др[агоmano]ва на нещасливу долю, на зрадливість людську, на все те, чого забагато зустрів Др[агоmano]в на своєму житті. Лише раз, коли самітній, хворий, засуджений на смерть славним віденським лікарем, лежав він у Відні, в нього вирвалось кілька слів за киян: “Бог з ним, а тільки так жестоко кидати чоловіка без відзиву на чужій стороні”...

В 1895 році Др[агоmano]в умер. Умер несподівано, вразивши всіх своєю смертю. Умерла та людина, що на пораду “Пощо Ви, Михайлу Петровичу, мішастесь до політики? Ви б писали свою історію, та й годі” – відповіла в свій час: “Коли ж бо мені цікавіше робити історію, ніж писати за неї”. “Змовкло слово те, що рівного йому не було в нас. І нікому замість його стати!...” – говориться в промові на смерть Др[агоmano]ва. Але “хіба він даремно стільки часу кликав закованих рабів розбивати свої кайдани і пособляв їх розбивати? Хіба в наших душах нема нітрохи сили на боротьбу з тими, з чим ми мусимо боротися і не можемо не боротися, коли хочемо жити? Зникло, розвіялось усе, догасне, все особисте, всі ті випадкові хмарки, що тьмарили цю постать. Зникло – і перед нами встає ясний і чистий образ борця за ідею. Схиляймо перед їм чоло низько, низько і – до праці!”

Примітки

1. *Шлоссер* Фрідріх Кристоф, 1776–1861 – німецький ліберальний історик. Автор “Всесвітньої історії” (т. 1–19, 1843–57).

2. *Маколі* (Macaullay) Томас Бабингтон, 1800–1859 – лорд, британський історик, політик, представник ліберальної історичної школи, автор “Історії Англії від часів правління Якова II” (1841).

3. *Прескотт* (Prescott) Вільям Гиклін, 1796–1859 – американський історик. Автор низки критичних і історико-літературних етюдів з англійської, французької та італійської літератур, зібраних в “Biographical and critical Miscellanies” (Лондон, 1843) та “Critical Essays” (Лондон, 1852). Праця “History of the conquest of Peru” (Бостон, 1817), “History of the reign of Phillip II of Spain” (Бостон, 1855–1858) – незакінчена. Видав з доповненнями Робертсонівську “Історію Карла V” (Бостон, 1857). Російські переклади – в часописах “Современник” та “Отечественные записки”.

4. *Гізо* Франсуа, 1787–1874 – французький історик, з 1847 р. глава правительства, яке 1848 р. було звергнуте Револуцією. Фактично з 1840 р. керував усією політикою Липневої монархії. Праці Г. переважно з історії Французької республіки.

5. *Пирогов* Микола Іванович, 13 (25).11. 1810, м. Москва – 23.11.(5.12). 1881, с. Вишня, тепер у межах м. Вінниці – український хірург, паталогоанатом, педагог, громадсько-політичний діяч, член-кореспондент Російської АН (з 1847). Ініціатор створення університету в Одесі, відіграв велику роль у розвитку Київського університету. 1858 – 1861 рр. був попечителем Київського уч. округу. Різностороння його діяльність викликала незадоволення властей. 1861 його усунуто з посади. Основна педагогічна праця – “Питання життя” (1856).

6. *Шульгін* Віталій Якович, 1822–1878 – історик. Закінчив Київський університет. 1850 р. представив магістерську дисертацію “Про стан жінок в Росії до Петра Великого” і був запрошений в університет адьюнктом при кафедрі всезагальної історії, де потім (1849–1862) читав лекції та вів семінарії. З 1864 р. – редактор газети “Киевлянин”. Автор “Исторического обозрения учебных заведений в юго-западной России с конца XVIII века до открытия университета в Киеве” (1860) та “Истории университета св. Владимира за первые 25 лет его существования” (1860).

7. *Павлик* Михайло Іванович, 17.09.1853 – 26.01.1915 – український письменник, публіцист, громадський діяч. Почав друкуватися з 1874 р. В 1879–1881 рр., рятуючись від арешту за участь у визвольному русі, жив у Женеві, де допомагав М. Драгоманову та С. Подолінському видавати журнал “Громада”. Разом з І. Франком видавав часописи “Громадський друг”, “Товариш”, “Народ”, газету “Хлібороб”, виступав зі статтями в газеті “Prasa”.

Рева Л. К биографии Михаила Петровича Драгоманова (1841–1895): по архивам Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского.

Архивный материал, посвященный М. Драгоманову, в котором, с сохранением дореволюционной украинской орфографии, прослежен жизненный и творческий путь историка – дяди Леси Украинки.

Ключевые слова: М. Драгоманов, культура, политика, история, граница.

Reva L. To the Biography of Mykhailo Petrovych Drahomanov (1841–1895): based on the Archive Fonds of Vernadskii National Library of Ukraine.

The archive document, which is devoted to M. Drahomanov, with the conservation of the orthography before revolution in Ukraine investigates the biography and creative life of the historian, uncle of Lesya Ukrainka.

Key words: M. Drahomanov, culture, politics, history, foreign lands.